

Izvanredan je to bio trud, kojemu se pisac podvrgao, dok je tu knjigu izradio, ali i izvanredna hvala ide njega, jer je mnogo i mnogo koristio svima, koji znanstveno rade, da u kraće vrijeme obave posao, koji bi inače tri i deset put više vremena iziskivao.

Djelo ovo preporučujemo.

Dr. Pazman.

Ender Anton, fürstbischöflicher geistlicher Rat: Die Geschichte der katholischen Kirche in ausgearbeiteten Dispositionen zu Vorträgen für Vereine, Schule und Kirche, zugleich ein kirchengeschichtliches Nachschlage- und Erbauungsbuch für die katholische Familie. Str. 1074 u 8°. 3. izdanje 1913. Verlagsanstalt Benziger et Co. A. G. Einsiedeln (Schweiz). Cijena 18'75 fr. brošir.; 25 fr. krasno uvez.

Dandanas se neprijatelji kat. Crkve najradije hvataju tobože povjesnog oružja, da ju napadaju. Koliko li laži i varki ovaki povjesničari ne sasu pu med neupućene krugove proti kat. Crkvi? Na žalost, koliko li se duhova, pa i među istim klerom, ne da zavesti takim lažnim opsjenama! Zato se je uvijek čutila potreba istinite crkvene povjesti ne samo za naobraženije dali i za šire pučke slojeve. Poznanje bo prave povjesti posvema će lako raspršiti i uništiti lažna i nepravedna ogovaranja i klevetanja protiv Crkve. U tomu ćemo pak najlakše uspjeti, ako javnosti podamo povjest kat. Crkve u obliku predavanja, koja ćemo moći u crkvi i u školi, u zborovim i na skupštinam korisno držati. Ovakove su misli vodile auktora gore navedenog djela. Prema tomu je, po riječima veleuč. spisatelja naslovnog djela, ova povjesnica namijenjena savremenoj nuždi, koja se posvuda osjeća, t. j. da se ono bogato i istinsko gradivo, što se nalazi po raznim crkveno- i svjetsko-povjesnim djelima, pokupi i nami u opširnim, za pamćenje prilagođenim, crtežima ili dispozicijama pruži. O zanimivom pak rasporedu knjige neka govori sama sa-držina.

Veleč. Ender nakon uvoda i općeg pogleda na napredak Crkve rastavlja svoju knjigu na tri glavna ostsječka, naime na staro, sredovječno i -novo doba.

Prvi ostsječak *Kämpfe und Siege des Lehramtes der Kirche* (23 do 238) zahvaća dvije perijode, od kojih se jedna u „*Kämpfe und Siege der Kirche gegen äussere Feinde*“ bavi sa borbama, koje je Crkva pobjedonosno izdržala protiv žudinstva i poganstva unatoč krutih progonstva sa strane rimskih careva; a druga pod naslovom „*Kämpfe und Siege der Kirche gegen innere Feinde ihres Lehramtes*“ pripovijeda njene doživljaje s arijanizmom, nestorijanizmom, monofizitizmom, pelagijanizmom i ostalim sličnim sektama. U ovoj istoj perijodi izlaze na površinu sv. Oci sa novim bogomdanim monaštvom ili redovništvom. Kako se svaka perijoda luči u posebne glave (*Hauptstück*), to piscu dolazi zgodno, da se pozabavi sa svim pojavama sa-sjecajućim u crkovni život, kao n. pr. svjetovna i vjerska politika kod pojedinih naroda i država.

U drugom ostsječku *Kämpfe und Siege des Hirtenamtes der Kirche* (239--576) auktor obavlja različitim zapletajim i raspletajim stanje kat. Crkve od Karla Velikoga do Luthera. Kroz tok je ovoga vremena Crkva vodila bojeve na istoku sa shizmom protiv papinskoga poglavarstva, a na zapadu sa plemstvom protiv crkvenimovinskih zloporaba. Odatle i razdioba ovog ostsječka u dvije perijode. Druga je perijoda rastavljena opet u dva odjela (*Abtheilung*). Prvi odio donosi padanje papinstva uslijed obiteljskih odnošaja, borbu za investiture u Njemačkoj izmed njemačkih careva s jedne strane i rimskih Papa s druge, uzroke i posljedice avinjonskoga progonstva na Crkvu u Franceskoj kao i uopće; drugi pak odio naviješta najprije triumfe kat. Crkve na području vjerskih istina u Ingleskoj sa Wiclefom a u Češkoj sa Husom i njegovim privrženicim, i zatim na području bogoslovnih i profanih znanosti. U ovomu se drugom odjelu nalazi i opis Crkve kao prijateljce dobra u križarskim vojnama i u pojavi novih redova, a kao prijateljce lijepa u gradnji, kiparstvu, slikarstvu, pjesništvu i glazbi.

Treći je i posljednji ostsječak *Die Kämpfe und Siege des Priester-*

amtes der Kirche (577—1015). Ovo je dugi opis naše novovječne prošlosti. Pisac i ovaj dio knjige dijeli u dva razdoblja ili perijode, koje su opširnije i izrazitije istaknute nego li druge. Na prvu perijodu spada tzv. Obnova ili reformacija. Sto je sve Crkva vidjela, doživjela i pretrpjela sa Luterovom naukom, Ender nam to niže u prikazu luteranizma, zvinglianizma, kalvinizma i anglikanizma. Izvoštenje se konačne pobjede sa strane kat. Crkve očituje u tridentinskom saboru, u dolasku velikih Papa, u obnovi i osnivanju novih muških i ženskih redova, te u daleko požrtvovitim misijama. Druga perijoda govori: o revoluciji u Crkvi sa jansenizmom, galikanizmom i jozefinizmom, o začetnicim modernih bezbožnih ideja, o francuskom prevratu s osvrtno na njegov postanak, razvoj i kulminaciju, o kratkotrajnom Napoleonovu silništvu u poslu Crkve. Ova perijoda zaključuje i djelo Enderovo sa novim utješljivim pojavim u kat. Crkvi, naime sa triumfom neporočne duhovne vlasti nad svjetovnom. Knjizi je pridodan zgodno alfabetični popis navedenih imena i raspravljanih stvari.

Toliko o rasporedu knjige, a sada koju o njenoj nutarnjoj vrijednosti. Koliko sam se mogao iz čitanja uvjeriti, smijem ustvrditi, da je Enderovo djelo: savremeno, jer ga je potreba vremena iznijela; izvorno, jer je prikazanje predmeta lakim i predavačkim načinom zaodjenuto; apologetično, jer knjigom kroz provejava objektivnost. Istaknemo li još k tomu i praktičnu stranu kao i ukusnu opremu, to se Enderova knjiga *Die Geschichte der katholischen Kirche* mora nalaziti najpače u rukama profesorâ, propovjednikâ te duhovnih i svjetovnih govornika.

A. L. Gančević, O. F. M.

Jelenić Dr. Fra Julijan: Izvori za kulturnu povjest bosanskih Franjevaca. Sa 6 faksimila. Cijena 3 krune. Preštampano iz „Glasnika zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini“. Sarajevo. Zemaljska Štamparija. 1913. U 4-ini leksikonske veličine sa 186 str.

Sredinom je prošloga rujna izišlo ispod tiska ovo novo Jelenićevo djelo, koje je nadopunjak njegova drugog

djela pod naslovom: „Kultura i Bosanski Franjevci“ (1912.). „Izvori za kulturnu povjest etc.“ iznose blago naše prošlosti, a sastoje od latinskih, talijanskih, njemačkih i hrvatskih dokumenata pisanih bosančicom, latinicom i ćirilicom. Dokumenti su čestoverovsrne naravi, i to: opće crkvene, redovničke, privatne i politične. Na prvom mjestu dolazi najstariji dokument pisan bosančicom iz god. 1532. na 15. ožujka, a na zadnjem najnoviji iz 1850. na 28. prosinca. Prenos je dokumenata vjeran i točan, samo mi se čini ne baš zgodnim, a to stoga, što uz izvorne listine, kao one pisane bosančicom i ćirilicom, nije i latinica. Ova knjiga nije samo hrvatskim povjesničarima od koristi, dali i stranim, kojih najviše muče mnogobrojni alfabeti usatoč njihovoj povjesničkoj spremi. Međutim je s ovom knjigom prof. Fra. Jelenić udovoljio svim zahtjevima znanstvenog ispravoslavlja („Urkundenlehre“) i u registima i u prepisu. Sa malo više vremena mogao je pisac upotpuniti i svoj „Popis imena i naziva“, koji je morao biti širi i pregledniji. Pišćev uvod „Nesto o arhivama Bosne Srebrene“ razjasnjuje lijepo zgodovine bosanskih franjev. arhiva, i žali je, što je ovako prepallo toliko zlatna blaga za svjetsku i crkovnu prošlost Hrvatske. Nije isključivo, da su ovo svi živući dokumenti Bosne Srebrene, ta biće ih i po hercegovačkim samostanima. Stoga red je sada na kojem hercegovačkom franjevcu, da pridoda još netiskane dokumente k ovim tiskanim po O. Jeleniću, tako ćemo imati barem s jedne strane dobru tačno dokumentiranu povjesnicu Bosne i Hercegovine. U dalekoj je prošlosti i Hercegovina spadala na Bosnu Srebrnu (Bosna Argentina).

Iz sveg ovog izbija, da ni ovo najnovije djelo od Jelenića nije šablonsko, dali s velikim trudom i dovoljnom naukovnom spremom objeodanjeno. Bogate tekovine iz crkvene i svjetske povjesti, iznešene u ovoj knjizi, omogućice učenoga pisca, da što skorije izade i drugi dio njegove „Povjesti kulturnog rada bos. franjevaca“, koji će mu dostojno zavrijediti ime hrv. povjesničara na hrvatskom polju. S ovim i „Izvore“ hrvatskoj javnosti toplo preporučujem.

A. L. Gančević, O. F. M.